

Висоцька О. В. Канадський досвід полікультурного виховання толерантної особистості

В статті розглядається досвід полікультурної освіти у школах Канади і її вплив на виховання толерантної особистості.

Ключові слова: толерантна особистість, полікультурна освіта, етнічне і культурне розмаїття.

Высоцкая Е. В. Канадский опыт поликультурного воспитания толерантной личности

В статье рассматривается опыт поликультурного образования в школах Канады и его влияние на воспитание толерантной личности.

Ключевые слова: толерантная личность, поликультурное образование, этническое и культурное разнообразие.

Vysotskaya Y. V. The Canadian experience of multicultural education of tolerant personality nurturing

The article considers the experience of multicultural education in Canada and its influence on the nurturing of tolerant personality.

Key words: tolerant personality, multicultural education, ethnic and cultural diversity.

УДК [364 – 787.7 : 2 – 662] – 053.6

Песоцька О. П., Степаненко В. І.

**ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФІЛАКТИКИ
АСОЦІАЛЬНОГО ВПЛИВУ РЕЛІГІЙНИХ КУЛЬТІВ НА
ПІДЛІТКІВ**

Релігія впливає на свідомість і поведінку широких верств населення, зокрема підростаючого покоління. Духовна криза, соціальні й економічні проблеми українського суспільства, зняття обмежень на релігійне життя в незалежній Україні і практичне забезпечення свободи совісті, нездатність старих релігій забезпечити ілюзорну компенсацію незахищеності від життєвих проблем створюють умови для бурхливого зростання інституційної структури різноманітних релігійних напрямів, зокрема поширення нових нетрадиційних культів [1]. За офіційними даними Департаменту у справах державно-конфесійних відносин та забезпечення свободи совісті на 2011 рік кількість релігійних організацій склала 35861 одиниць [2], тоді як у 2001 році їх кількість складала - 24494 [3]. На фоні зростання кількості релігійних організацій, в Україні, як і в усьому світі, відмічаються прецеденти прояву релігійного екстремізму, варто навести приклад «Білого Братства», значної кількості актів вандалізму і вбивств тварин з боку сатаністів та

ін. На території нашої держави діють такі неокульти, керівники і лідери котрих неодноразово притягувались до кримінальної відповідальності у різних країнах світу [1 с. 323; 4 с. 21].

Невміння відрізнити одну конфесію від іншої, незнання суті її віровчення призводить до того, що в духовне життя підлітка може входити релігія, культова практика якої має асоціальну скерованість, що призводить до дезадаптації особистості з небезпечними її проявами як для самого підлітка, так і суспільства в цілому [1, с. 323; 5]. Тому є доцільним розгляд цього явища у більш широкому контексті, вивчення психологічних передумов та соціальних механізмів його виникнення з метою розробки ефективних методів, форм та технологій профілактики, що і стало метою нашого дослідження.

Проблеми впливу сект та релігійних культів, причин їх проникнення й укорінення проаналізовані зарубіжними (У. Джеймс, К. Джаамбалво, У. Мартин, С. Хассен та ін.), російськими (О. Дворкін, А.Хвиля-Олінтер, С. Лук'янов та ін.) і вітчизняними фахівцями, серед яких педагоги М. Євтух, В. Євтух, психологи І. Бех, Б. Безсонов, Є. Доценко, С. Іваненко, В. Крисько, Т. Кузнецов, В. Куликов, І. Куликов, В. Леман, В. Стрельников та ін.

Проблеми психолого-педагогічної профілактики культового впливу в національній системі освіти, психологічного маніпулювання і контролю свідомості розкривалися В. Петриком, В. Петуховим, О. Мерзляковою та ін.

Теоретичні основи соціально-педагогічної роботи з подолання виявів асоціальності релігійного впливу розглянуті у працях Л. Коваль, І. Звереві, С. Хлебик та ін.

Оскільки методи, що використовують деструктивні релігійні організації, їх культова практика в багатьох випадках не виходять за межі чинного законодавства, але при цьому призводять до руйнації особистості, то у цьому випадку буде доцільним використання терміну «асоціальний вплив».

Культова практика може призводити до певної руйнації особистості через такі форми: фізичні (обмеження у харчуванні, сні, виснажлива робота), психічні (негативні зміни у психіці та поведінці особистості, виявляється її нездатність до критичного мислення), розумові (звуження інтелектуальної та культурної сфери особистості, обмеження знань, навичок і умінь, що стосуються культу), соціальні (регресія здатності до спілкування з оточенням, що не належить до культової групи, тотальна ворожість до всієї системи функціонування суспільства) [5].

Дезадаптація визначається як неготовність дитини до встановлення рівноваги із середовищем, слабкий розвиток особистісних якостей, що дозволяють справлятися з типовими проблемами. Вона виражається в неузгодженості цілей і результатів, що досягаються в процесі діяльності: наміри людини не збігаються з діями, задуми – із

втіленням, спонукання до дії – з її підсумками. Це протиріччя, на думку А. Петровського, неминуче й непереборне, у ньому – джерело динаміки розвитку особистості. Так, якщо ціль не досягнута, вона спонукає продовжувати діяльність у заданому напрямі. Однак у випадку постійної неуспішності спроб особистості реалізувати мету, може наступити стан дезадаптації [6, с. 50].

Виділяють чотири групи причин, що спричиняють дезадаптацію:

- індивідуальні психічні відхилення в розвитку, пов'язані з перекручуванням мотиваційної сфери особистості, аномаліями психічного розвитку в дитячому віці, не сформованістю способів соціально прийняттого поведження, педагогічною занедбаністю;

- індивідуальні соматичні проблеми (хронічні захворювання, органічні поразки центральної нервової системи, інвалідність, відставання у фізичному розвитку й т.д.);

- соціальні причини, що перебувають поза навчальною діяльністю школяра (бідність родини, порушення прав дитини, відсутність опіки з боку дорослих, залучення в протиправні дії, обмежена можливість пізнання світу та ін.);

- соціальні шкільні проблеми (несприятливий психологічний клімат у класі, неадекватний соціальний статус у класі, неефективний рівень викладання в освітній установі й т.д.) [6, с. 53].

Таким чином, асоціальний вплив релігійних культур можна віднести до соціальних причин, що обумовлюють дезадаптацію. Окрім того, ця причина діє у поєднанні з іншими причинами і в даному випадку є рушійною у формуванні порушень особистості школяра.

Серед усіх заходів соціальної роботи з дітьми пріоритет належить профілактичній роботі, у рамках якої необхідно об'єднати зусилля різних фахівців і створити цілісну систему допомоги дітям, де дитина може одержати психологічну, педагогічну, правову, соціальну та інші види допомоги.

Профілактична робота з дітьми, насамперед, припускає науково-обґрунтовані та своєчасно здійснені дії, спрямовані на: запобігання можливих фізичних, психологічних чи соціокультурних колізій в окремих дітей і дітей груп ризику; збереження, підтримку й захист нормального рівня життя і здоров'я дітей; сприяння дітям у розкритті їхніх внутрішніх потенціалів [7].

В. Петухов, розглядаючи психолого-педагогічну профілактику культового впливу в національній системі освіти, приділяє увагу профілактичній роботі зі зниження ризику негативного впливу з боку культур серед працівників системи освіти, але також розглядає заходи і програми, що реалізовані і через учнів. Зокрема, називається наступний комплекс заходів в навчальних закладах: круглі столи, консультації, семінари і конференції, в результаті яких було створено дві профілактичних програми. Це соціально-психологічна програма «Профілактика психологічного маніпулювання і контролю свідомості»,

котра розрахована на учнів старших класів середніх навчальних закладів і навчально-тренінгова програма «Психологічна небезпека - вчителю», яка включає дистанційне навчання, рубрику в спеціалізованому педагогічному журналі «Відкритий урок», матеріали, розмішені на сайті, спеціалізовані семінари і тренінги для спеціалістів освітньої сфери.

О. Мерзлякова, розглядаючи проблеми профілактики психологічного маніпулювання та контролю свідомості в молодіжному середовищі, вважає, що найкращою профілактикою даного напрямку є розвиток у молодих людей критичності мислення і рефлексії, формування навичок асертивної поведінки. Як правило, перераховані якості не розвиваються цілеспрямовано в існуючій системі освіти, а є результатом активності й особистісного досвіду самої людини.

«Програма профілактики психологічного маніпулювання і контролю свідомості», розрахована на старшокласників і студентську молодь.

Теми, що ввійшли в названу програму («Особливості міжособистісної взаємодії», «Психологічне маніпулювання як тип міжособистісної взаємодії», «Маніпуляція та соціальне оточення», «Практикум ефективної поведінки»), спрямовані на розвиток перерахованих вище якостей: критичності мислення, рефлексії, асертивності. Крім цього, досить докладно розглядається поняття психологічної маніпуляції і засобу її нейтралізації. Спосіб подачі інформації – інтерактивний, тобто більшість понять, що вводяться, ідей, тем подаються у вигляді психологічних ігор і вправ, диспутів, дебатів, рольового моделювання і т.д. [5].

Л. Коваль, І. Зверева, С. Хлебик вважають, що ефективність соціально-педагогічної допомоги у подоланні руйнівного впливу на особистість, що здійснюють асоціальні релігійні течії, об'єднання і громади, залежить від вибору форм, методів і засобів корекційно-профілактичної роботи. Соціально-педагогічне виховання молоді, що знаходиться під асоціальним релігійним впливом, має ґрунтуватися на «моралі співробітництва». Це означає, що на зміну механізмам зовнішнього підкріплення повинні прийти механізми співпереживання, співдії, рефлексивно-вольові механізми, які насамперед звернені до самосвідомості, до розумового, творчого ставлення до суспільних норм і цінностей. Визначення та використання психологічних і психотехнічних методів протидії, корекції та профілактики в діяльності соціального педагога, соціального працівника і є основою його роботи з людьми, які зазнали асоціального релігійного впливу.

Центром профілактичної роботи соціального педагога (соціального працівника) стає інтелектуальний розвиток особистості, незалежність мислення, самостійність оцінок, вільність вибору життєвих позицій. У процесі зацікавленого обміну думками, доказами, аргументами і фактами, за допомогою наукової освіти, мистецтва,

наукового аналізу церковно-релігійної культури, без тіні примусу, навіювання і насилля слід формувати погляди молоді на життя.

Особливого значення завдання щодо нейтралізації асоціального релігійного впливу набувають у роботі з сім'єю. Релігійний вплив у сімейному вихованні ґрунтується на довірі до дорослих, наслідуванні їм. Тому соціальний педагог (соціальний працівник) має бути делікатним, тактовним, обізнаним з віковими психологічними особливостями учасників діалогу та психології сімейного спілкування. Успіх роботи залежить від майстерності педагога, вміння поєднання індивідуальних і колективних форм [1, с. 326-327].

Отже, профілактика асоціального впливу повинна базуватися на знаннях про те, що з себе представляють релігійні культури асоціальної скерованості, які цілі вони переслідують. Підлітки та молодь повинні мати чітке уявлення про технології маніпулювання свідомістю. Батьки повинні бути в курсі інтересів і захоплень своїх дітей, надаючи їм необхідну підтримку, особливо у «важкий» підлітковий вік, коли через нестійкість характеру діти дуже легко піддаються чужому впливу.

Враховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що дослідження з профілактики культового впливу в системі освіти розкривають її психолого-педагогічний аспект, теоретичні засади соціально-педагогічного аспекту, але при цьому в Україні відсутні серйозні наукові дослідження, у яких би соціально-педагогічна профілактика асоціального впливу релігійних культів на підлітків розглядалась на основі системного підходу, зокрема в загальноосвітній школі.

На наш погляд, соціально-педагогічна профілактика асоціального впливу релігійних культів на підлітків в загальноосвітній школі набуде ефективності у тому випадку, якщо цей процес буде організований як педагогічна система, що включатиме наступні компоненти:

- мету, яка спрямована на попередження і подолання дезадаптації підлітків, обумовленої асоціальним впливом релігійних культів;

- зміст, що відображає створення соціально-виховного середовища, діяльність якого спрямована на здійснення комплексних заходів первинної, вторинної і третинної соціально-педагогічної профілактики.

- технології, форми та методи соціально-педагогічної профілактики, спрямовані на превентивну освіту, непрямий профілактичний вплив, прямий профілактичний вплив, корекцію дезадаптації підлітків, обумовленої асоціальним впливом релігійних культів.

- ефективну взаємодію суб'єктів соціально-педагогічної профілактики асоціального впливу релігійних культів, які мають надавати комплексну допомогу в попередженні та подоланні дезадаптації підлітків, обумовленої цим впливом.

- врахування індивідуальних та вікових особливостей підлітків, які детермінують своєрідність використання соціально-педагогічних технологій, форм і методів з окресленої проблеми.

Обґрунтування, розробка та експериментальна перевірка даної системи в загальноосвітній школі стане предметом подальших досліджень, оскільки саме школа, в якій навчається підліток, є основним суб'єктом соціально-педагогічної профілактики, який володіє найповнішою інформацією про дитину та її сім'ю, взаємовідносини з класним колективом, педагогами, однолітками.

Література

1. Коваль Л. Г., Зверева І. Д., Хлебик С. Р. Соціальна педагогіка / Соціальна робота : навч. посіб. – К., 1997. – 392 с. **2. Звіт** про мережу церков і релігійних організацій в Україні станом на 1 січня 2011 року (Форма № 1), затверджений наказом Держкомнацрелігій від 28 лютого 2011 р. № 09. [Цит. 2011, 10 листопада]. – Доступний з: <<http://www.irs.in.ua/>>. **3. Парашевін М.** Релігія та релігійність в Україні / за ред. С. Макеєва. Попереднє слово О. Іващенко. – К., 2009. – 68 с. **4. Лешенко В.** Сучасні деструктивні релігійні організації: історично-правовий екскурс // Митна справа. – №4 (76), 2011. – Ч. 2. – с. 19 – 24. **5. Новітні** релігійні та містичні рухи: системний аналіз : зб. наук. праць (навч. посіб.) / за заг. ред. В. М. Петрика. – К., 2005. **6. Коношенко С. В.** Реабілітаційна робота з соціально дезадаптованими підлітками в умовах індустріального регіону : монографія. – Слов'янськ, 2009. – 251 с. **7. Соціальна** робота з різними категоріями клієнтів : наук.-навч.-метод. посіб. для студентів, магістрантів, аспірантів та спеціалістів у галузі соціальної педагогіки, соціальної роботи / С. Я. Харченко, М. С. Кратінов, Л. Ц. Ваховський, О. П. Песоцька, О. Л. Караман. – Луганськ, 2003. – 198 с.

Песоцька О. П., Степаненко В. І. Теоретичні засади профілактики асоціального впливу релігійних культів на підлітків

В статті розглядаються теоретичні основи профілактики асоціального впливу релігійних культів на підлітків в системі освіти, розкривається суть поняття дезадаптації підлітків, обумовленої цим впливом, обґрунтовується необхідність використання системного підходу в організації профілактичної роботи за даним напрямом, зокрема в загальноосвітній школі.

Ключові слова: асоціальний вплив, релігійний культ, підліток, дезадаптація, профілактика.

Песоцкая О. П., Степаненко В. И. Теоретические основы профилактики асоциального влияния религиозных культов на подростков

В статье рассматриваются теоретические основы профилактики асоциального влияния религиозных культов на подростков в системе образования, раскрывается сущность понятия дезадаптации подростков, обусловленной этим влиянием, обосновывается необходимость использования системного подхода в организации профилактической работы по данному направлению, в частности в общеобразовательной школе.

Ключевые слова: асоциальное влияние, религиозный культ, подросток, дезадаптация, профилактика.

Pesotskaya O. P., Stepanenko V. I. The theoretical foundation for prevention of asocial religious cults influence on teenagers

The article describes the theoretical foundation for prevention of asocial religious cults influence of on teenagers in the education system, reveal the essence of teenagers desadaptation caused by this influence, substantiates the need for a systematic approach to the organization of preventive work in this direction, particularly at the school.

Key words: asocial influence, religious cult, teenager, disadaptation, prevention.